ПРОВАЛ

През май 1968 г. се навършили десет години, откак Дьо Гол дошъл на власт. През това време преодолял много трудности, разрешил сложни проблеми, избягнал сериозни опасности. Наистина не минало и без неуспехи, но все пак в края на краищата генералът намирал изход от всички критични положения. Не може да се каже, че в началото на 1968 г. вътрешнополитическият хоризонт се представял на Дьо Гол съвсем безоблачен. След парламентарните избори през март 1967 г. позициите на левите сили непрекъснато се засилвали. Комунистите и другите леви партии постепенно преодолявали разногласията си и отивали към единство. А противоречията в правителствения блок, напротив, се увеличавали. Групата на „независимите" на Жискар д'Естен преминала в опозиция. Самата правителствена партия, която сега се наричала „Съюз на демократите в Петата република", преживявала вътрешно брожение и като че ли се отделяла от генерал дьо Гол. Тя била загрижена главно по въпроса за „следголисткото" си съществуване. „Историческите" голисти, наредили се под знамето на генерала, отстъпвали мястото си на „младите вълци", на новия, съвсем не героичен голизъм. Новият политически голизъм се изразявал само в стремежа да се възползува от привилегиите на управляваща партия. И все пак вътрешнополитическото положение не предизвикало у Дьо Гол особена тревога и той се чувствувал сигурен.

Генералът се гордеел, че никога досега, от войната насам, Франция не е имала толкова здрави позиции в света. Нейната независима външна политика й осигурявала устойчиво и почетно международно положение. Икономическият потенциал на Франция нараствал. Между двете световни войни производството във Франция се било увеличило само с 5 процента, а за 17 години, от 1948 до 1965 г., нараснало с 220 процента!

Обаче тази мощ, нараснала поради господството на монополите, ставала причина за слабостта на държавата в резултат на изостряне на класовите противоречия. Работниците и всички трудещи се нищо не печелели от по-голямата производителност на своя труд, от постиженията на научно-техническата революция. При новите, нараснали потребности те с мъка успявали само да запазят жизненото си равнище. Затова пък монополите се обогатявали приказно. Неизличимата социална болест на капитализма подривала основите на онази силна държава, която била идеал за Дьо Гол. Той виждал симптомите ѝ, опитвал се дори да слага диагноза. Но лекарството, което предлагал, приличало на утопични илюзии и се състояло от плахи и двусмислени проекти за „участие", непривличащи никого — нито работниците, нито стопанските среди. В новогодишното си приветствие Дьо Гол казал: „Аз приветствувам с удоволствие 1968 година, защото поради заинтересоваността на персонала от печалбите настъпващата година открива важен етап в движението към нов социален ред. Имам предвид движението за пряко участие на трудещите се в резултатите, в капитала, в отговорността на нашите френски предприятия."

През 1967 г. се появили редица нови икономически и социални декрети. Те разпореждали да се увеличат вноските на трудещите се в касите за социална застраховка, отменяли изборността на ръководните им органи и разширявали участието на капиталистите в тях. Едновременно се издал поредният декрет за „заинтересоваността на работниците от резултатите от развитието на предприятието". Този нов опит да се уреди сътрудничеството на класите засягал малка част от трудещите се, около 2 милиона, които в неопределено бъдеще биха получили възможност да ползуват незначителна част от печалбите, заради което би трябвало да се откажат от борбата за подобряване на жизнените си условия, например от искането да се увеличат заплатите им. Профсъюзите отхвърлили новия декрет за „участието". Целият замисъл имал толкова несериозен, демагогски характер, че просто било чудно защо Дьо Гол свързва с него всичките си надежди за разрешаване на социалните проблеми. Отново проличала органическата му неспособност да разбере смисъла, същността на класовата борба. Пленник на най-странни илюзии, до май 1968 г. той съвсем не чувствувал приближаването на небивало политическо и морално разтърсване на създадената от него държава.

Това се отнасяло също и за студентското движение, което се оказало своеобразен отзвук от майските размирици през 1968 г. Изобщо Дьо Гол смятал, че за разлика от предвоенното време студентите не се вълнували повече от никакви политически проблеми. „Днес — казвал той — нищо не може да възбуди студентите освен искания, които се отнасят до студентските столове." В действителност в половинмилионната маса студенти се зародило, макар и твърде смътно, опозиционно движение. Правителството готвело различни проекти за реформа на остарялата университетска образователна система. Но те били толкова далеч от отстраняване причините за университетската криза, колкото и планът за „участие" от реалните фактори за изостряне на социалното положение.

В бурните събития през май 1968 г., сложили началото на провала на политическата кариера и личната съдба на Дьо Гол, проличал дълбокият разрив между размаха и смелостта във външнополитическата му дейност и ограничеността и слепотата на неговата вътрешна, особено на социалната му политика. Генералът като замаян проявявал заслепление, обърканост, слабост — качества, толкова необичайни по-рано за него. Оказало се разклатено цялото му лично влияние върху масите. 77-годишният генерал ще види разпадането на своята власт, изчезването на магическия си авторитет. Легендарната му способност да намира изход от най-сложните, дори катастрофални положения ще пропадне по странен начин и ще му се наложи да изпита лично справедливостта на собственото си разсъждение, изказано във втория том на „Военни мемоари": „Във велики минути историята търпи край кормилото на властта само онези хора, които са способни да насочват хода на събитията."

... На 1 май в Париж било относително спокойно. Валял дъжд. По традиция навсякъде продавали момини сълзи. За пръв път след много години първомайската манифестация на трудещите се, организирана от компартията и Общата конфедерация на труда, минала без всякакви инциденти. Наистина продължавали митингите и сблъсквания във факултета по социология в парижкото предградие Нантер, където на 2 май се наложило да бъдат прекратени учебните занятия и да бъдат затворени учебните помещения. Начело на малка група привърженици 23-годишният студент Даниел Кон-Бендит водел

вече от няколко месеца анархистична пропаганда, разобличавал всички — и отляво, и отдясно — и призовавал към революция. Но изобщо Франция оставала спокойна. Генералният секретар на управляващата голистка партия Робер Пужад казвал: „Всички неотдавнашни допитвания до общественото мнение свидетелстват за привързаността на французите към Петата република, за големия престиж на генерал дьо Гол в най-различните обществени среди." Париж се готвел да стане град на мира, защото на 10 май тук започвали американо-виетнамските преговори. На 2 май министър-председателят Жорж Помпиду заминал на посещение в Иран и Афганистан. Президентът Дьо Гол се готвел да замине за Румъния.

След затварянето на факултета в Нантер обаче студентските безредици се пренесли в сърцето на Париж, в Латинския квартал, в древната Сорбона. Тук ставали митинги и възниквали сблъсквания между враждебните студентски групировки. Ректорът се обърнал за помощ към властите и за пръв път от много години насам в аудиториите нахлула полиция. Сбиването между две хиляди студенти и полицейските отреди продължило няколко часа. Започнали да палят коли, издигнали няколко барикади. 596 студенти били задържани от полицията. Обявили Сорбоната за затворена и при всички входове застанали полицаи и не пускали никого. Няколко души студенти, които хвърляли камъни срещу полицаите, били осъдени на по два месеца затвор. Но на другия ден студентските демонстрации се възобновили. Отново станали сблъсквания с полицията, 600 души били ранени, 460 — арестувани. Демонстрациите и сблъскванията продължили и на 7 май. Студентските организации поискали полицията да напусне Латинския квартал, да бъдат освободени осъдените студенти и да бъдат отворени факултетите в Париж и Нантер.

Генерал дьо Гол все още не виждал нищо особено тревожно. „Детинска работа... — казвал той. — Това са само няколко лоши студенти, които са се изплашили от изпитите."

Всъщност работата била много по-сложна. Студентството е оная част от интелигенцията, която винаги най-остро отразява противоречията в общественото развитие. Разбира се, в бунтарството на парижките студенти имало много детинщини, анекдотични епизоди, хаос и безсмислици. Но всъщност студентството се обявявало преди всичко срещу системата на

френското висше образование, изградена върху принципите отпреди триста години. И работата не била само в това, че се запазвали традиционни факултети, а професорите носели средновековни мантии. Образованието в естествените и техническите факултети се свеждало до получаване на практически навици на висококвалифициран работник с бяла яка, в хуманитарните — до запомняне на огромно количество факти, теории, възгледи, които се отнасят до каквото щете, но не и до реалния живот. Студентите чувствували, че ги превръщат в специализирани идиоти, предназначени да изпълняват строго определена функция в политическия или икономическия механизъм на буржоазното общество. При това дипломата се получавала с цената на робски труд. Лекциите понякога продължавали по десет часа на ден. А едновременно с учението половината от студентите били принудени и да работят, за да могат да живеят. Съвсем не всички можели да издържат такъв трънлив път към дипломата. Във Франция само 25 процента от първоначално започналите завършвали образованието си. В някои факултети на десет студенти само един получавал диплома. Любопитно било, че навсякъде подбудителите били студенти от хуманитарните факултети, т. е. онези, които най-много се били нагълтали с идеите на „западната цивилизация". Това предизвикало бурно отричане на буржоазната идеология, онзи „голям отказ" на студентството, който докарал лидерите на Петата република да говорят за „криза в цивилизацията" (А. Марло), за „духовна криза" (Е. Фор) и др. Интелигентско-дребнобуржоазният характер на основната студентска маса се определял от факта, че тяхна господствуваща идеология станали разните течения на така наречения гошизъм, т. е. на левичарството. Гошизмът бил каша, в която се смесвали елементи на б анкизъм, троцкизъм, утопизъм, маоизъм и много други „изми". Идейната мъгла в главите на студентите отразявала преходната социална природа на френското студентство.

Дьо Гол не желае и не може да се ориентира във всички тези тънкости. На 7 май той заявява на група депутати: „Университетът трябва да бъде преустроен и модернизиран. В това съм дълбоко убеден. Но не може да се позволи на неговите противници да се настанят в университета, а на насилието — да се настани на улицата." Генералът се възмущава

от новите факти на нарушения от страна на студентите на винаги свещения „ред“ за него. Сбивания, палежи, барикади — всичко това го вбесява и разгневен, заявява на министрите си: „Това означава, че става дума да си изпитваме силите. Ние няма да търпим това положение. Преди всичко редът трябва да бъде възстановен... Тези глупави студенти не искат да се върнат към заниманията си. Те се гаврят с връщането към спокойствие и труд. Стремят се към китайска културна революция. За нищо на света! И дума не може да става за отстъпки.“

Министърът на народната просвета Ален Перефит и министърът на вътрешните работи Кристиан Фуше са смутени, а така също и техните чиновници. Те ту се явяват с обещания за отстъпки, ту започват да заплашват. Преговорите на университетските власти с представителите на студентите не дават резултати. Обърквaнето и смущението се засилват.

Обстановката особено се нажежава на 10 май привечер. Преговорите са излезли безрезултатни. Студентите издигат на площад „Едмон Ростан“ около 60 барикади. Някои от тях достигат 2 метра височина. Над барикадите се веят черни и червени знамена. Наоколо няколко хиляди полицаи чакат заповед, без да се намесват все още в бъркотията, която цари зад барикадите. Сред студентите се мяркат доста хора, съвсем неприличащи на студенти по възраст и вид. Те дават вещо съвети. Студентите са въоръжени с бутилки със запалителна смес и с павета. Изобщо всичко носи характера на някакъв спектакъл. Студентите нямат огнестрелно оръжие, а за събаряне на барикадите са достатъчни няколко булдозера. На полицаите е заповядано да не стрелят. Те имат газови бомби, палки и големи пластмасови щитове за предпазване от паветата. Фуше и Перефит не се решават да предприемат нещо. В 10 часа вечерта генерал дьо Гол си е легнал да спи и никой не се осмелява да го събуди. Най-после в 2 часа през нощта се дава заповед да се ликвидират барикадите и се възстанови редът. Започват да избухват газовите бомби, запламтяват запалените коли и сгради. Веригите полицаи, прикрити зад щитовете си, настъпват срещу барикадите. Започва жесток побой върху студентите. Побоят продължава до пет часа. Резултат: 367 ранени, от тях 32 тежко, 460 арестувани, 188 изгорени коли. Студентите след призива на Кон-Бендит се разбягват.

Рано сутринта в Елисейския дворец пристигат „победителите“ — Перефит, Фуше, Жокс (заместник министър-председател) и други министри. Съвещанията продължават фактически цял ден. Някои предлагат да се приемат исканията на студентите. „Не, не и не! — отговаря Дьо Гол. — Пред бунт не се капитулира. Държава не отстъпва.“ Същевременно ОКТ и други професионални организации вземат решение на 13 май да се проведе обща 24-часова протестна стачка срещу репресиите на властта. Зад това решение се мярка страшната сянка на многомилионната френска работническа класа. Събитията вземат все по-драматичен характер.

На 11 май вечерта министър-председателят Жорж Помпиду се завръща от посещението си в Афганистан и Иран. Той свиква веднага правителството на заседание и предлага да се започне нов курс, тъй като той лично още не бил свързан със събитията. Министър-председателят предлага в понеделник, 13 май, да се отвори Сорбоната и да се задоволят исканията на студентите. Някои министри възразяват, като изтъкват, че това ще създаде впечатление за слабост на властта и ще въодушеви разбунтувалите се студенти. Но генерал дьо Гол се съгласява с отстъплението и възлага отговорността за правителствената тактика на министър-председателя.

На 13 май, както било решено по-рано, започва общата стачка и грандиозна демонстрация. Шествието от Площада на републиката до Данфер-Рошро, в което участвуват около един милион трудещи се, поразява с мощния си размах и организираност. Демонстрацията била израз на протест срещу разправата над студентите. Обаче лозунгите на демонстрантите ѝ придават ново, несравнено по-важно политическо значение. „Десет години са достатъчни!“, „Дьо Гол да върви в архивата!“ „Дьо Гол да върви в старопиталище!“, „Сбогом, Дьо Гол!“. Демонстрацията става в деня на десетгодишнината от алжирския бунт, който довел Дьо Гол на власт. Мнозина носят подигравателен лозунг: „13 май 1958 — 13 май 1968. Щастлива годишнина, господин генерал!“ Полицията не се показва по пътя на гигантските колони. При това профсъюзите организират своя служба на реда. На демонстрантите са дадени указания — щом достигнат площад Данфер-Рошро, да се разотидат по домовете си. Но студентски групи подканят да се върви по-нататък и да се превземе с щурм Елисейският дворец! Но

те са шепа хора. Авантюризмът на гошистите предизвиква подозрения. Вълната на симпатия към студентите започва да спада. Настъпва нов етап на борбата. Въпросът се поставя сега не само за реформи на университета, но и за несравнимо по-важна работа: за ликвидиране на авторитарния, антисоциалния режим, за възстановяване на демокрацията, за задоволяване на насъщните нужди на трудещите се. В същия ден многолюдни демонстрации станали и в други градове на Франция.

Между това рано сутринта на 14 май генералът, както било по-рано определено, трябвало да замине на официално посещение в Румъния. Късно вечерта бива обхванат от необичайна за него нерешителност. Министърът на вътрешните работи Фуше го съветва да отложи пътуването и той вече се съгласява. Но пристигат министър-председателят и министърът на външните работи и го съветват да замине. Тъй като за Дьо Гол външната политика винаги стои на първо място, в края на краищата заминава за Румъния.

А събитията във Франция следват своя ход. Полицията напуска Сорбоната и съперничещите си групи гошисти се настаняват в аудиториите. Те не са вече така много, само неколкостотин. Но голям брой любопитни интелигенти изпълват храма на науката. Сега тук е „критичен" или „свободен" университет. Провъзгласява се установяването на „студентска власт". Какво значи всичко това? За възобновяване на заниманията естествено не става и дума. Денем и нощем стават митинги. Ораторите се сменят един след друг. Едни призовават към анархия. „Няма ни бог, ни господар" — ехти старият лозунг на бланкистите. Други искат пълна сексуална свобода. Разбира се, обсъждат се и университетски проблеми. Искат отменяне на изпитите, на задължителните програми и курсове и уволняване на всички стари професори. Често пеят „Интернационала", но още по-често произнасят антикомунистически речи. В ръцете се мяркат червени книжки с изречения на Мао, разпространявани от китайското посолство. Често се позовават на Троцки. Всички стени са облепени с лозунги и зацапани с надписи: „Бъдете реалисти, искайте невъзможното!", „Забранява се да се забранява!", „Жажда за власт!". Обявява се „непрекъсната творческа революция". Всички искат пълно преобразование на обществото. Но как да го направят и с какво да го заменят? На никого не е ясно. Сетне завземат близкия

театър „Одеон“. Опитват се да влязат във връзка със стачкуващите работници, но те се отнасят с подозрение към анархистичните и антикомунистически действия на гошистите. В заводите не ги пускат.

А там цари друга, по-сериозна атмосфера. Общата стачка, обявена отначало за 24 часа, след изтичането на този срок не само не се прекратява, но още повече се разраства. При това борбата на трудещите се придобива нови форми. Работниците завземат предприятията. На 14 май се започва със завземането на завода „Сюдавиасион“ край Нант, а през следващите два дни — и на огромния комплекс предприятия на държавната автомобилна фирма „Рено“. Работата стига дотам, че стачкуващите чиновници завземат дори резиденцията на Националния съвет на френските индустриалци! Прекратява се работата във всички видове обществен транспорт, в съобщенията, започват стачка и работниците от радиото и телевизията. Към 20 май Франция е напълно парализирана, броят на стачкуващите достига 10 милиона.

Работниците из заводите също организирали митинги. Но там речите и исканията били други, различни от тези в Сорбоната. Тук наистина искали възможното: подобряване условията на труда и по-справедливо да бъде заплащан. Стените на заводите също били облепени с плакати и лозунги. В завод „Рено“ например най-често се срещали надписи: „40 часа“, „60 години“, „1000 франка“. В първия случай ставало дума за продължителността на работната седмица, във втория — за пенсионната възраст, в третия — за минималната заплата. И, разбира се, навсякъде фигурирал Дьо Гол. Нали той се стремял страстно към персонализиране на властта, към монархия от републикански стил. Затова всички без изключение пороци на Петата република, които предизвиквали недоволство, естествено се свързвали с личността му. Характерните познати черти на Дьо Гол, жестовете му, генералската му униформа и др. личели в карикатурен вид по плакатите, като обвинение, отправяно му от французите. Личната му власт в служба на монополите го водела закономерно към личен провал. „Десет години са достатъчни!“ — крещели всички стени във Франция.

Дьо Гол продължава пътуването си в чужбина, а в същото време положението във Франция се изостря. Министрите, които бил отучил да действуват самостоятелно, не се решават да

предприемат нещо сериозно в негово отсъствие. Единствено на него се държи цялата държава. Дебре, Фре, Фуше телефонират на генерала в Букурещ и го молят да скъси престоя си в чужбина. Най-после след дълъг телефонен разговор с министър-председателя Дьо Гол скъсява престоя си в Румъния с 12 часа и в събота, 18 май, късно вечерта се връща в Париж.

Всички членове на правителството го посрещат и му съобщават тревожните новини. Генералът е вбесен и се нахвърля върху тях с поток укори и сарказми: „Достатъчно е Дьо Гол да се отдалечи и всичко се руши!" — разгневено подхвърля той. Но нима не беше започнало всичко да се руши в негово присъствие? След това, вече в Елисейския дворец, генералът решително заявява: „Всичко това трябва да спре. Или те, или ние... Да — реформи, разбирам, но не и бардак."

Министерският съвет под председателството на Дьо Гол решава дълго какво да предприеме. Генералът е бледен, изглежда твърде уморен и застарял, раменете му са отпуснати и понякога се забелязва как се клати главата му. Министрите излагат нашироко възгледите си по създалата се обстановка. Дьо Гол предлага нов референдум, за който има намерение да съобщи на страната в словото си по радиото и телевизията на 24 май. Някои министри предлагат да се проведат по-добре предсрочни парламентарни избори. Президентът се колебае, но все пак избира любимото си средство — референдума.

На 24 май Дьо Гол се появява по екраните на телевизорите и произнася шестминутна реч, може би най-безцветната, най-празната, най-безсъдържателната от всичките му многобройни речи. Тя никак не съответствува на мащабите на събитията. Той признава, че „паралич застрашава страната", и казва, че трябва да бъде предотвратена опасността тя да бъде „въвлечена поради гражданска война в най-отвратителни и най-разорителни авантюри". По какъв начин? Чрез положително гласуване при референдума да се предоставят „на държавата и преди всичко на нейния ръководител пълномощия да осигури обновлението". За характера на това обновление е трудно да се съди, защото генералът се ограничава с най-общи формули. „Ако вие отговорите „не" — предупреждава Дьо Гол, — от само себе си се разбира, че аз не ще мога повече да изпълнявам своите функции."

Французите се питали: къде изчезна величественият, героичният патос на неговите многобройни предишни изказвания, неговата решителност, твърдост, увереност в себе си? Той сякаш изведнъж е загубил красноречието, убедителността, страстността си. Не, това вече не бил предишният легендарен човек на действието. Разочарование, недоумение, възмущение — такава е реакцията от речта на Дьо Гол. „Това е Ватерло!" — казвали мнозина. Когато в навечерието на изказването си Дьо Гол се съветвал с министрите си, генерал Бийот казал, че обществеността чака от неговата реч появата „на великия Дьо Гол". Речта трябва да убеди, че „ние ще разрушим всички бастилии на консерватизма". Не се случило нищо подобно. Напротив, всички вестници, освен голисткия „Насион", преценили речта на Дьо Гол като признание за поражение, като проява на безпомощност. „Нищо ново" — такъв е основният мотив на всички отзиви. В уводна статия на в. „Юманите" Рьоне Андрио пише: „Този път чарът е разрушен, и при това окончателно. Човекът на провидението трепери на своя пиедестал. Десетте години власт са го изменили. Сега е само обреченият политически деец, който маневрирал, за да получи отсрочка... Държавният ръководител даде да се разбере, че ако резултатите от референдума бъдат неблагоприятни за него, той ще се откаже от държавна дейност. Браво! Но защо да се чака? Днешното правителство не представлява нищо. Не е нужно повече да се чака. Нужно е оттегляне. Така че вървете си, господин генерал, докато още не е късно!" Впрочем, сам генералът чувствува някакво безразличие. Той съзнава, че речта му не е оказала никакво влияние върху събитията, които се развиват в предишната опасна насока. Същия ден в Париж се провежда нова грандиозна демонстрация и стотици хиляди хора вървят с викове: „Народно правителство!", „Дьо Гол да върви в оставка!". А през нощта в Латинския квартал отново избухват газови бомби и отново има стотици ранени и арестувани. Непрекъснато избухват вълнения и в провинцията.

Никога в живота си Дьо Гол не бил изпитвал такова отчаяние от съзнаването на безсилието си. Всичките му предишни несполуки, всичките му кризи и изпитания не са го обърквали така. Описвайки подробностите на събитията от онези дни в книгата си „Месец май на генерала", Жан-Ремон Турну заключава: „Огорчението у него стигна до крайна степен. Цялата

му изключителна френска гордост се стремеше да попречи да не би нацията отново да стане „болният човек“ на Европа. И ето едно движение на неколцина побеснели от Нантер успя да направи това, за което претърпяха поражение специалистите на психологическата война през 1958 г., създателите на барикади през 1960 г., бунтовниците през 1961 г. и главатарите на ОАС през 1962 година.“

Дори в разговорите си с чуждите дипломати, които му се налага да приеме в тези мъчителни за него дни, генералът неочаквано произнася странни, предизвикващи размисли фрази: „Бъдещето не зависи от нас. То зависи от бога“, „Нищо не може да бъде леко и просто в Париж...“

Сега генералът е уверен в това, както никога досега. Преди речта си на 24 май той разчитал, че идеята за референдума ще бъде изход от задънената улица. Все пак всенародното движение, независимо от неговия невероятен размах, имало една фатална слабост: то нямало единно ръководство. Главните опозиционни сили — Френската комунистическа партия и Федерацията на левите демократични сили — въпреки усилията на комунистите не приели нито обща политическа програма, нито план за съвместни действия. Ето защо не съществувала никаква определена алтернатива за режима на Петата република. Не случайно на 22 май резолюцията за недоверие на правителството не събрала в парламента необходимото мнозинство. Раздробената опозиция не можела съвместно да предложи нищо на Франция. Дьо Гол се надявал, че ще приемат референдума като единствен реален изход от положението. Но реакцията била толкова отрицателна, че референдумът станал предмет на присмех и презрение. „Аз не улучих целта“ — казвал Дьо Гол, давайки си сметка, че е направил погрешна, лъжлива стъпка и е паднал в собствената си клопка.

Претърпял неуспех и друг голям тактически ход: опитът да се отстрани от боя главната сила на противниците — работническата класа. Помпиду и представители на стопанските дейци преговаряли цели 25 часа с представителите на профсъюзите. Те направили нечувани отстъпки, като се съгласили чувствително да се увеличи работната заплата и на други облекчения. Заплатата на най-ниско платените се повишавала с 35 процента, а на средните — с 15. Но работниците знаели добре от собствен печален опит, че всяко споразумение с правител-

ството и господарите е къс хартия, защото те, както винаги, бързо ще се откажат от отстъпките си. Проектът за споразумение бил отхвърлен с презрение на работнически събрания в най-големите предприятия и решили да продължат стачката. И така — отново неулучване в целта!

Наистина разногласието в левия лагер не само се задържало, но като че ли се е засилвало. На 27 май на стадиона Шарлети се състоял многохиляден митинг, организиран от гошистите. Ораторите нападали не толкова Дьо Гол, колкото компартията и Общата конфедерация на труда. Обявили ги за „главни антиреволюционни сили на реда във френското общество", защото компартията не поддържала авантюристичните и провокационни подкани на студентските водачи за въстание. Тя виждала, че нарастването на опозицията срещу режима още не означава революционна ситуация. Гошистите призовавали истерично работниците на барикадите. Но компартията преценявала трезво, че когато армията не е готова да премине на страната на народа, когато по-голямата част от дребната буржоазия на френското население съвсем не е склонна да върви към големи социалистически преобразования, въстанието би било безумие. Последвалите събития потвърдили напълно правилната линия на комунистите. Но гошистките кресльовци мислели най-малко за интересите на работническата класа. Обективно погледнато, те играели провокационна роля, от която нямало да закъснее да се възползува режимът на Петата република. При това на разколническия митинг в Шарлети се явил известният лидер на левите Мендес-Франс и подкрепил антикомунистическата кампания на мнимите революционери от Нантер и Сорбоната.

Колкото и да бил утешителен за Дьо Гол този разкол на левите, събитията не му давали да си отдъхне. На другия ден, 28 май, в хотел „Континентал", където някога генералът съобщил, че се оттегля от политическа дейност, неговият съперник в президентските избори през 1965 г., лидерът на Федерацията на левите сили Франсоа Митеран, устроил пресконференция. Той заявил, че поради явната вероятност Дьо Гол да си отиде в резултат на референдума, а възможно и по-рано, предлага да се образува временно правителство, което „би се състояло от десет членове, избрани без дискриминация и отживяло времето си „дозиране", както това било направено през

1944 г. при други условия, близки обаче до днешния факт на изчезване на държавата". Следователно ставало дума за участието на комунистите в правителството. Мендес-Франс трябвало да възглави правителството, а себе си Митеран предлагал за президентския пост. Макар той да говорил, без да извести предварително комунистите, а Мендес-Франс влизал в антикомунистическата кампания на гошистите, комунистите, общо взето, се отнесли положително към инициативата на Митеран. Но за разлика от обхванатите от „революционни" илюзии гошисти те преценявали трезво обстановката и разглеждали положението не като действително революционно, макар и да смятали, че властта на Дьо Гол е разклатена из основи.

Кризата на голистката власт се изострила до крайност. Държавата сякаш се разпадала и хаос обхващал дори правителствените учреждения. Макар че Дьо Гол се изказал за действията на Митеран и Мендес-Франс със саркастичната реплика „бракувани политикани", не можело да се забрави, че в изборите през 1965 г. Митеран събрал десет и половина милиона гласа. В правителството се шепнело, че „единственото решение е оттеглянето на генерала", че сега той е в същото положение, в което се намирал преди десет години Рьоне Коти. Впрочем Дьо Гол и сам заговорвал с министрите за своето оттегляне: „Французите не искат повече Дьо Гол" — с въздишка произнасял той. Очаквало се, че положението ще се изясни на другия ден, 29 май, на заседанието на Министерския съвет, свикано за 10 часа сутринта. Обаче 45 минути преди това по нареждане на генерала на Помпиду било съобщено от Елисейския дворец, че заседанието се отлага за 15 часа и 30 минути на 30 май, а Дьо Гол заминава за Коломбе. Озадаченият министър-председател искал да се срещне с генерала, но той сам му телефонирал и му съобщил за заминаването си. Не успели да предупредят мнозина министри и те се явили на заседанието в Елисейския дворец и едва тук узнали, че президентът напуснал неочаквано столицата и взел куфари с архиви... Настъпило общо недоумение и объркване. Спомнили си за бягството на Луи XVI във Варен, за оттеглянето на 18 март 1871 г. на Тиер във Версай... Настъпило униние сред депутатите на правителственото мнозинство. „Уви, ние сме абсолютно уверени, че той ще си отиде" — казал един от старите голисти и добавил: „Колко жалко, че генералът не подаде оставка през 1965 го-

дина! Сега за трети път признателната нация би молила отшелника да се върне..."

В 14 часа и 30 минути министър-председателят приема група депутати от правителственото мнозинство. Той повтаря думите на генерала, чути от него сутринта по телефона: „Аз съм съвсем измъчен, не съм спал вече шест нощи. Трябват ми 24 часа спокойствие и почивка, за да взема решение. Отивам в Коломбе, за да спя!" След това министър-председателят казва: „Сега трябва да чакаме решението на генерала. Но в онова душевно състояние, в което го видях през последните дни, не е изключено неговото оттегляне." Същевременно събитията не чакат. Точно в тези минути в Париж по призива на профсъюзите започва нова демонстрация на трудещите се. Около един милион демонстранти вървят с лозунги за създаване на народно правителство на Демократичния съюз с участието на комунистите. За разлика от анархистичните крясъци на гошистите това било правдиво искане пред изгледа за пълното рухване на режима. То се предявявало в демократичните рамки на републиканската законност и не се свързвало с никакви намерения за насилствена революция. Нещо повече, масовите организации на трудещите се осъждали анархистичните провокации на гошистите също тъй, както и продиктуваните от страх действия на властта, в паниката си вече готова да разпали гражданска война. В столицата били съсредоточени полицейски сили от 65 департамента (от всичко 90). Били поставени в готовност много военни части, включително парашутни и танкови. Освен това лидерите на голистите трескаво и бързо подготвяли демонстрация за поддържане на Дьо Гол, определена за 30 май.

В разгара на цялата тази бъркотия се получава зашеметяваща новина: Дьо Гол изчезнал! Вертолетът, с който той заминал за Коломбе, още не е пристигнал там!

„Генералът е полудял — извикал един от министрите. — Ние попаднахме в историческа драма." Всичко е хвърлено да търси изчезналия президент. Най-после в 16 часа на 29 май военният министър съобщава на Помпиду, че органи от противовъздушната отбрана са попаднали в следите на генерала: вертолетът му отлетял в Западна Германия! Телефонират в щаба на френските окупационни войски в Баден-Баден на генерал Масю. Той съобщава, че Дьо Гол е при него и всичко

е в ред. В „Отел Матиньон“ си отдъхват с облекчение. „Аз преживях два часа ужасна тревога“ — казва Жорж Помпиду. В 6 часа вечерта Дьо Гол му телефонирал вече от Коломбе и съобщил, че на другия ден, 30 май, той ще се върне в Париж и че насроченото заседание на Министерския съвет ще се състои.

Какво се случило? С какво се обясняват тези странни постъпки на генерала, напуснал столицата през най-критичните дни на майските събития?

Разбира се, Конетабъла се бил объркал и преживявал остра морална криза. Събитията го зашеметили и погълнали. По-късно, през декември 1969 г., в разговор с Андре Малро ще каже: „През май 1968 г. всички ме изоставиха. Аз не можех повече да разчитам на собственото си правителство.“ Той имал действително нужда от физическо и морално разтоварване. Нека си припомним какво сътресение преживява той през 1940 г. поради неуспеха на експедицията в Дакар. А тогава бил още сравнително млад. 28-те години не минали за него, без да оставят следа, и Дьо Гол се състарил. А старостта, както той сам казвал, е разруха. Буквално преведен, изразът му ще гласи: „Това е корабокрушение“.

Когато внезапно напуснал Париж, той нямал никакъв определен план за действие. Много неща свидетелствуват за импровизация, за неочакваност в постъпките през цялото това необичайно отлъчване на генерала. Той не отлетял за Баден-Баден сам, взел семейството си, там бил специално повикан и синът му Филип дьо Гол. Взел със себе си извънредно важни книжа и неща. А когато се върнал от Рейн, от летището до Коломбе заминал със случайна полицейска кола. Следователно генералът наистина мислел за бягство. Изобщо в характера му винаги проличавала органическа двусмисленост в думите и делата. По принцип не смятал за нужно да се придържа непременно към установен от по-рано план. Нека да си припомним неговата военна „доктрина на обстоятелствата“, дълбоката му склонност към Бергсон, стремежа му да постъпва под влияние на интуиция, усет, емоция, още повече в такива объркани, неочаквани обстоятелства. При това винаги смятал за целесъобразно да внася в действията си елемент на тайнственост и загадъчност. Разбира се, в дадения случай всичко това се отразило върху поведението на генерала с особена сила.

В предприетите вече във Франция безбройни опити да се анализира поведението на генерала, което смятат за една интересна загадка на френската история, има, разбира се, много хипотези за намеренията на Дьо Гол. Пише се за стремежа му да предизвика психологически шок дори сред собствените си привърженици, започнали да се колебаят, да не говорим за цялата буржоазия, която генералът искал да остави за момент без перспектива. Срещата му с Масю се обяснява като стремеж да провери сигурността на армията, да сплаши с репутацията на генерала, пред когото някога вече се е мяркала сянката на гражданската война. Внезапното заминаване на Дьо Гол от Париж се свързва с демонстрацията на трудещите се, определена за 29 май. Трудно може да се каже дали наистина Дьо Гол се е страхувал, че демонстрантите под влиянието на гошистите ще нападнат Елисейския дворец. Във всеки случай внезапното му заминаване дава повод да се допуска такава възможност. Все пак в историята на Франция вече имало случаи, когато нейните ръководители са напускали столицата при настъпване на революция, за да я освободят след това, действувайки отвън. С една дума — чрез страха Франция на „реда" трябвало да бъде тласната към сплотяване около Дьо Гол. В края на краищата към това се насочила тактиката на генерала.

На 30 май в 14 часа и 30 минути генералът се върнал в Елисейския дворец. Той застанал пред министрите си твърд и решителен, според мнозина сякаш подмладен. „Аз взех решение. Оставам" — заявил на заседанието, на което се обсъждал планът за по-нататъшните действия. Било решено да се отложи обявеният на 24 май от Дьо Гол референдум, а вместо него да се произведат извънредни парламентарни избори. Все пак поражението при референдума би довело до оттегляне на генерала, а поражението в изборите не би му пречило да продължи борбата и по-нататък. Още повече, че сега той решил да не допусне поражение.

В 16 часа и 30 минути французите слушат по радиото изказване на Дьо Гол. Но този път не го виждат едновременно по екраните на телевизорите. Той няма време да научи наизуст текста от 60 реда, а не иска, особено днес, да демонстрира отслабващата си памет и да чете изказването си. За разлика от несполучливото изказване на 24 май гласът му звучи много по-твърдо. Генералът започва сериозен, решителен бой. Той

казва: „Като носител на националната и републиканската законност, аз изучих за 24 часа всички без изключение възможности, които биха ми позволили да я запазя. И взех своето решение. При днешните обстоятелства няма да напусна поста си. Аз получих мандата си от народа и ще го изпълня... Днес разпускам Националното събрание."

И по-нататък следва безапелационно обявяване война на Френската компартия, „която е тоталитарна организация, въпреки че има вече и съперници". Той заплашва да прибегне „към други средства", не като изборите. Иска навсякъде да се организират „граждански защити", т.е. да се създадат отреди за борба с левите. Провъзгласява префектите за „комисари на републиката", на които са дадени широки пълномощия в борбата против „подривната дейност". Против кого и защо? Ето как се изказва за противника: „Франция е заплашена от диктатура. Искат да я принудят да се подчини на власт, която би била въведена при национално отчаяние, власт, която, разбира се, преди всичко би била властта на победителя, т.е. на тоталитарния комунизъм."

И така генерал дьо Гол проявил отново способност за енергична дейност. Обаче при това се унизил до най-лоша демагогия. Органът на компартията вестник „Юманите" констатира: „Държавният глава хитрува и лъже. Той лъже, когато обвинява комунистическата партия, че се занимава с подривна дейност." Наистина Петата република била застрашена. Тази действително тоталитарна система на лична власт би могла да бъде заменена с възстановена и обновена демокрация. Но Дьо Гол безсрамно обърнал всичко с главата надолу. Както винаги, той не намирал нищо безнравствено в това. Неговата склонност към военен начин на мислене, винаги допускаща лъжливи маневри, измамване на противника през време на война, оправдавала използуването им и в политиката.

Един час след като била предадена по радиото речта на генерала, той излязъл на балкона на Елисейския дворец. Дьо Гол се вслушвал мълчаливо в шума от масовата демонстрация, организирана от голистите под лозунга: „Да живее Дьо Гол!", „Франция, на работа!". Застаналият до него адютант казал: „Господин генерал, какъв успех е това за вас!" Дьо Гол отговорил: „Ако ставаше дума само за мене..."

Наистина било достатъчно да се погледнат участниците в

голистката демонстрация, за да се разбере социалният смисъл на това, което става. Тук преобладавали хора от средна и попреминала възраст, представителни, добре облечени. Нямало работници. Личали бивши парашутисти, военни от запаса, чиновници. „Кортеж на петеновци" — забелязал един наблюдател. На „Шан-з-Елизе" била излязла буржоазна Франция, жадуваща за ред и здрава власт. Този път „успехът" на Дьо Гол нямал нищо общо с онези моменти от неговия живот, когато той олицетворявал националните интереси на Франция. Сега той обединявал крайната реакция, която при новите условия въплътявала духа на Виши. Това не бил Дьо Гол от „18 юни 1940 г.", а Дьо Гол от времето на фарса с РПФ. Веднага се възстановява съюзът между него и „ултра"-та. Не случайно наскоро ще последва амнистия за Салан и за други дейци от ОАС, във Франция ще се върне Бидо, след това Сустел. Чувствувайки сякаш личния си провал, опасността да загуби героичния ореол на общонационален вожд, генералът ще се опита да преодолее социалния си консерватизъм, да прикрие действията си зад облагородения облик на някакви нови прогресивни замисли.

На 7 юни телевизията предава неговото обширно интервю с Мишел Друа, редактор на консервативния всекидневник „Фигаро литерер". По-подробно, отколкото на 30 май, генералът излага своята версия за майските събития. Той казва, че „действително е избухнал взрив... въпреки, а може би и поради огромните успехи, постигнати за десет години мир, който беше напълно възстановен, и отличното международно положение."

Това е наистина шедьовър на липсата на логика и на кръщящи противоречия. Взривът избухнал поради... успехите!! А може би „въпреки" тях? Дьо Гол не е склонен никак да поеме върху себе си дори малка част от отговорността. Той сякаш е забравил, че цели десет години управлява Франция, в резултат на което се оказва, както сам признава, че „в даден момент възникнал въпросът, дали страната няма да се подхлъзне неволно в пропастта, както в немската легенда бащата със собствени ръце предава детето си на горския цар и смъртта".

Наистина на 7 юни 1968 г. по екраните на телевизорите Дьо Гол още напомнял обикновения образ на човека с изключителна съдба, познатия на французите стил, образен език, патос. Присъщите похвати на автора на книгата „Върху острието на

шпагата": тайнственост, загадъчност, своеобразна облагородена политическа пресметливост и хитрост... Липсва най-главното, чрез което Дьо Гол влезе в историята: няма я вече ясната, възвишената, националната цел. Има само стремеж да запази своя режим, и то на всяка цена.

За пръв път генералът така рязко, небивало ясно показва скъсването си с народа, който го отрече в бурните майски дни.

Разбирайки този убийствен за него смисъл на събитията, той се опитва все пак да превъзмогне трагичното си скъсване с Франция. Дьо Гол напомня за миналите си дела, голяма част от които са били много радикални и прогресивни. „Всеки път — казва той, — когато действувах в различни области, виждах как около мене се надига буря от неразбиране, от укори, а понякога и от ярост. Това е съдба."

Генералът иска да покаже ясно на своите слушатели, че майското движение е аналогично явление например на бунтовете на „ултра"-та против политиката му в Алжир. Но не е в състояние да посочи истинската причина за сегашното масово обявяване против него. Той премълчава за крайно реакционната си социална политика, за ликвидирането на най-важните демократични елементи в управлението на страната. Пренебрегвайки тези страни от дейността си, засилили кризата на цялата система на френския капитализъм и предизвикали „червения май", прави наистина акробатичен скок на мисълта и се обявява... за революционер!

На какво основание? Излиза, че той възнамерява да направи „истинска революция" чрез въвеждането на познатия вече на всички план за „участието". И дори сам признава, че фактическата власт навсякъде, от държавата като цяло, до което и да е предприятие, все пак ще остане у тези, в чиито ръце е и сега. „Съвещанието е работа на много хора, а действуването е работа само на един човек" — повтаря той своя любим тезис. Наистина сега осъжда не само комунизма, но и капитализма: „Собствеността, ръководството — казва Дьо Гол, — печалбата на предприятията при капиталистическата система принадлежат само на капитала. Затова тези, които не разполагат с тях, се намират един вид в състояние на отчужденост... Не, капитализмът от хуманитарно гледище не дава задоволително решение."

Разбира се, не е шега да се чуе такова признание от устата

на стария генерал. Това е голяма идеологична отстъпка от страна на Дьо Гол. Той говори за кризата на „съвременната механическа цивилизация", за отчуждението на човека, за „потискането и заробването на хората от капитализма". Да, майските събития явно са го разтърсили и са го накарали да погледне нещата по друг начин. Както изглежда, не напразно на 29 май Дьо Гол прекарал шест часа във вертолета, което винаги, както той казвал, му давало възможност да наблюдава пейзажите на родна Франция и по-ясно, по-свободно да размисля върху съществуването ѝ.

И все пак всички изводи на генерала, неговият плах и неясен план за „участието" (макар че го излагал, Дьо Гол явно присвоявал и изтъквал като свои някои идеи на левите) не съответствуват нито на правилната му констатация за кризата в капитализма, нито на мащабите на майските събития. Планът за „участието" е далеч, колкото небето от земята, от размаха и смелостта на много от предишните замисли и действия на Дьо Гол. Да си припомним например как подробно, задълбочено и смело разработвал някога плана си за „професионална армия"! А сега се ограничава с мъгляви, двусмислени фрази, лишени от размах и въображение. Той прилича на лекар, който се опитва да лекува открито счупване с пластир. И при това генералът както винаги иска сляпо да му се доверяват. Но как би могло да се вярва на обещанието му, че трудещите се ще вземат участие в печалбите и в управлението на предприятията, след като цели 10 години Дьо Гол се стремял да отстранява французите от участие в политическото управление на страната?

Ако генералът се е надявал, че някой ще му повярва, това показва, че вече е витаел в облаците. И той сам, за да обрисува картината на създалото се положение, говори в интервюто си от 7 юни за старинната картина, „изобразяваща тълпа, която трябвало да отведат в ада, а в същото време самотен беден ангел ѝ сочел обратната посока — всички от тълпата насочили юмруци не срещу демоните, а срещу ангела". Той призовава да се изтръгнат от ръцете на зловредните демони и да се насочат към ангела, т.е. към него, към Дьо Гол!

Впрочем генералът още не е напуснал грешната земя. В интервюто си отново плаши слушателите с призрака на „тоталитарната диктатура". За да я избегне, иска парламентарните

избори на 23—30 юни да дадат „добри" резултати, т.е. резултати в полза на управляващата партия. И той предупреждава: „Ако обаче резултатите бъдат лоши, тогава всичко е пропаднало."

По такъв начин Дьо Гол раздухвал истерията на страха, която ще стане лайтмотив на избирателната кампания през 1968 г. Голистите не били действували никога досега с такава яростна енергия. Сега те водели вече борба не за Дьо Гол, а за собственото си съществуване, макар че продължавали да използуват остатъците от обаянието на името му. Контрареволюционните сили използували успешно майските барикади с черни знамена, които събуждали страх у „средния" французин, останал в душата си дребен буржоа. А гошистите, които изразявали стихийния протест на младежта през май, станали сега непосредствено оръдие за плашене на дребнобуржоазните еснафи с призрака на гражданската война. Новите им прояви през юни се организирали често от полицейски агенти. Накрая резултатът от изборите се оказал съвсем неочакван за онези, които смятали майските събития за „революция". Последвал остър завой надясно, левите отстъпили сериозно. Голистите и техните сътрудници събрали повече от милион допълнителни гласове и получили нечувано мнозинство. Те спечелили 97 места и сега имали в Националното събрание 358 мандата от всичко 485.

Всички леви претърпели сериозни загуби. Федерацията на левите сили изгубила 61 места. Броят на избирателите, гласували за комунистическата партия, спаднал от 22,5 процента на 20, а броят на депутатските места намалял от 72 на 33. „Компартията трябваше да се разплаща за барикадите, които тя не беше строила" — писал „Монд". Защо след толкова силна изява на трудещите се срещу режима изборите завършили толкова успешно за него? „Главна причина за обрата в полза на голистите — отговарял генералният секретар на компартията Валдек Роше — беше страхът от гражданска война."

Но личните позиции на Дьо Гол не се затвърдили ни най-малко. След изборите един от неговите министри казал: „Играта е спечелена, но с генерала е свършено." Социалният строй бил спасен, но това само подчертавало факта, че именно при Дьо Гол било необходимо той да се спасява с отчаяни средства. Държавата, възглавявана от Дьо Гол, показала съдбоносната

си слабост поради това, че всички традиционни предпазни клапи, т.е. партиите, парламентът, министрите и правителството, не действували. Лишени от всякаква самостоятелност, те не носели и отговорност.

Станало ясно, че всяка политическа криза се стоварва не върху каква да е част от държавната структура, а върху изключителното въплъщаване на реалната й власт — президента. „Червеният май" показал, че това поставя под въпрос самото съществуване на социалния строй. Буржоазията почувствувала голямата опасност от пълна персонализация на властта. През юнските избори извънредните обстоятелства наложили за последен път нейното обединяване около Дьо Гол. Но след успеха широките буржоазни среди се отдръпнали от него. Той не им вдъхвал вече надежда: внушавал им страх. Голямото лично влияние на генерала върху масите, което така добре защищавало френския капитализъм в името на висшите национални интереси, било загубено. Властта на Дьо Гол се оказала „изхабена". На всичко отгоре генералът започнал да осъжда капитализма и издигайки плана за „участието", посегнал на свещения принцип на частната собственост. Отдавна трупащото се недоволство на буржоазията от самостоятелните действия на генерала се проявило с особена сила. Загубил подкрепата на низините, Дьо Гол загубвал безвъзвратно сега и подкрепата на върховете.

Френските биографи наричат осемте месеца между юнските избори и оттеглянето на генерала време на „отсрочка". Наистина това било отсрочка на присъдата, произнесена през май 1968 г.

Сред стесняващия се кръг на верните голисти се смятало, че за генерала ще има „втори живот". Такива признаци като че ли се появили. През юли Дьо Гол назначил за министър-председател Кув дьо Мюрвил на мястото на Жорж Помпиду, който оставал, както казал генералът, „в резерв на републиката". Но ще последва ли нещо ново в политиката? Когато през август била взривена първата френска водородна бомба, всички се питали: дали, подобно на нея, ще избухне енергия и у Дьо Гол? Очаквали 17-ата му пресконференция, определена за 9 септември. Но поредната „тържествена литургия" не донесла сензация. Макар генералът да казал, че „голизмът е съвременен израз на порива на страната ни, активизирана отново

от стремежите й към блясък, сила и влияние", самият той не показал никакъв „порив". Генералът съобщил, че освен в предприятията „участието" трябва да се приложи и в цялата страна чрез превръщане на сената в икономически и социален орган, представляващ „интересите на групировките" от стопанските дейци до профсъюзите, а в областите — чрез създаване на подобни органи. Тези мъгляви планове не вдъхновили никого. Дори ревностният защитник на „участието" Луи Валон казал, че това е „крачка назад в сравнение с предишните декларации". Пресконференцията разочаровала всички. „Констатиране на своята безпомощност", „Планината роди мишка" — такива изрази се срещали във вестниците.

През цялото време на „отсрочката" Дьо Гол сякаш се колебае, съмнява се, макар че безусловно, с предишната неуморност изпълнява своите всекидневни задължения на президент. При два случая отново пред Франция застава предишният решителен и властен генерал, който не се съобразява с пречките и взема най-строги мерки.

През ноември избухнал така наречения „паричен бунт" на буржоазията срещу Дьо Гол. Отдавна вече индустриалците прибягвали алчно до различни средства, за да компенсират загубите от повишаване на заплатите, което трудещите се извоювали през май. Обезценяването на франка, чиято стабилност Дьо Гол смятал за едно от главните си постижения, се оказало най-ефикасно средство. За да не загубят нищо, собствениците се стремели да заменят франковете със западногермански марки. За няколко дни над 800 милиона долара излезли от Франция. Всички говорели за неизбежността от девалвация на прословутия здрав франк, това любимо дете на генерала, което му помогнало да разтърси властта на долара. На 25 ноември Дьо Гол заявил по радиото, че въпреки всичко няма да има девалвация на франка! Това изказване предизвикало недоумение и възмущение сред световните финансови борси! Но Дьо Гол постигнал своето с помощта на... Бон. И той искал жертви не от големите капитали, разбира се, а от трудещите се. И така десетгодишната власт на Дьо Гол довела до финансов крах, както и при стария „режим на партиите". Нов непоправим удар бил нанесен на престижа на Дьо Гол.

На 25 декември израелската авиация извършва разбойническо нападение на летището в Бейрут и унищожава намира-

щите се там граждански самолети. Веднага, без да се съветва с никого, генерал дьо Гол взема решение за най-строго ембарго върху доставката на самолетите „Мираж" за Израел, за които Тел Авив внесъл вече парите. Недоволството сред произраелските среди, чието проникващо навсякъде влияние се разпростира и върху мнозина от членовете на голисткото правителство, взема небивали размери. И по-рано независимият курс на Дьо Гол по близкоизточните въпроси предизвиквал негодуванието им. Сега международният ционизъм му обявява война не на живот, а на смърт.

За оттеглянето на Дьо Гол се говори като за свършен факт. 1968 г. завършва при мрачна атмосфера. В новогодишното изказване Дьо Гол призовава безуспешно към „погребване на дяволите, които са ни измъчвали през изтеклата година". Коментирайки речта на Дьо Гол, „Монд" отбелязал, че всички парливи въпроси си остават, че „триумфът на юнските избори всъщност не е изтръгнал корените на майската криза". В различните политически кръгове се говори само за това кой и как ще замести Дьо Гол. Впрочем на 18 януари 1969 г. Жорж Помпиду на пресконференция в Рим заявява открито, че ако генералът си подаде оставката, той ще бъде кандидат за президент. След три дни Дьо Гол прави изявление за намерението си да остане на президентския пост до изтичане на мандата, т.е. до изборите през 1972 година. Но дали той твърдо възнамерява да направи това? Всичко показва, че му липсва такава увереност. И за да я придобие, Дьо Гол взема решение да проведе нов референдум по въпроса за „участието", по-специално за реорганизацията на сената и за новото регионално устройство. Той иска или да се увери, че страната го подкрепя, и тогава да остане и да осъществява сериозно плана си за „участието", или да си отиде... На 2 февруари Дьо Гол обявява, че през април 1969 г. ще се проведе референдум. Някои от най-близките сътрудници на Дьо Гол смятали, че референдумът не е необходим, и мислели, че е по-лесно реформата да се проведе чрез парламента. Дьо Гол е съгласен с това, но не допуска и мисълта за отказ от референдума. И казва, че ако му е писано да си отиде, ще си отиде като социален реформатор, като човек на обновлението, а не като защитник на отживелите привилегии на изплашената буржоазия. Та нали още преди две години казвал: „Аз трябва да си отида с достойн-

ство или да остана по безукорен начин. Това е необходимо за историята... На французите е достатъчно само да се каже това. Аз няма да се забавя нито един ден. Сам ще избера момента... Но ще си отида."

Дьо Гол би могъл да остане на власт още четири години, до изтичането на мандата му, но след месец май 1968 г., който подкопава основите на влиянието, властта и авторитета му, това би било залез, вегетиране, упадък. Би трябвало да отстъпва, да лавира, да се подчинява. Царуването му би завършило в обстановка на враждебност и презрение. Особено се страхувал от последиците на неизбежната старост. Нали той обяснявал жалката съдба на Петен именно с умствено и физическо отпадане. И така, трябвало или да прави унизителни отстъпки на многостранната опозиция с нейните противоречиви искания, или да си отиде. Но Дьо Гол избрал трети път. Той решил да се опита още веднъж да затвърди положението си, като получи подкрепата на Франция на референдума и при успех да действува с предишната самостоятелност и непреклонност. Започнал да настъпва, без да е уверен в победата. Многобройни допитвания, безспорни признаци показвали перспективата на поражението. ЮДР, собствената му партия, много равнодушно, без желание взела участие в кампанията за новия референдум. Голистите не виждали смисъл в това ненужно изпитване на силите, което само би компрометирало успеха през юни 1968 година. Генералът, името на когото им дало всичко, явно станал бреме за тях.

Но дори в предвиждането на неизбежното си поражение водел кампанията така, като че ли бил уверен в победата. Генералът говорил два пъти по телевизията, енергично призовавал да отговарят с „да", предупреждавал за оттеглянето си, в случай че мнозинството каже „не". А в това време от Елисейския дворец вече превозвали личната му архива на ул. „Солферино". През трите дни преди гласуването той написал собственоръчно два документа и ги връчил на началника на канцеларията си Бернар Трико, който трябвало да ги пази до получаване на специално нареждане. На 25 април Дьо Гол отишъл в Коломбе. На 27 април, по обед, гласувал в селската община и зачакал резултатите от референдума. Вечерта започнали телефонните разговори с Париж. Всички сведения говорели за поражение и когато това се изяснило окончателно, в

22 часа генерал дьо Гол наредил по телефона на Бернар Трико да предаде приготвените документи на министър-председателя. В писмо до Кув дьо Мюрвил Дьо Гол благодарил на него и на останалите министри за сътрудничеството и се прощавал с тях. Текстът на втория документ бил предаден по радиото в 1 часа през нощта: „Преставам да изпълнявам задълженията на президент на републиката. Това решение влиза в сила от днес на обед."

Без всякакви речи и прощални церемонии и без да се завърне в Париж, с тези два реда генерал дьо Гол завършил политическата си кариера. „Съгласете се — казвал той на един от близките си, — че това е прекрасен изход. Прекрасен изход пред самата история, защото аз привлякох вниманието на страните към „участието", което е главното за бъдещето на Франция. Това е последната услуга, която можах да направя на Франция."

Само няколко сътрудници на бившия президент били допуснати в следващите дни в „Боасери", където генералът се уединил. Когато един от тях, Жак Фокар, заговорил с него за някакви политически новини, Дьо Гол го прекъснал: „Не, това не ме засяга. За това трябва да говорите не с мене..." Можело да става дума само за някои чисто технически въпроси, за съдбата на бившите сътрудници, за организирането на частното парижко бюро на генерала. Той решава някои парични въпроси. През 1946 г. Дьо Гол се отказал от генералската си пенсия, а сега също така не желаел да получава и солидното месечно възнаграждение като бивш президент и заплатата на член на Конституционния съвет. Естествено, сътрудниците на генерала не му задавали нетактични въпроси за чувствата и настроението му, а той самият бил непроницаемо спокоен и студен. Всички разбирали инстинктивно значението на това, което е станало. Един от тези, които в първите дни били приети в Коломбе, споделял с приятелите си впечатлението, което му направил Дьо Гол: „Не можете да си представите колко всичко е печално, спокойно и величествено. Но аз не видях човек, който се готви да умира."

Генералът имал планове за бъдещето — той решил веднага да пристъпи към мемоарите си. На 4 май искал да му подготвят документите за първата глава относно връщането му на власт през 1958 година. „Сега ще пиша и може би така ще направя много голяма услуга на Франция."

Но дали е бил така спокоен в душата си, както иска да покаже? Дьо Гол преживява мъчителни дни, макар и да е предвидил хода на събитията. Най-много го вълнува мисълта, дали има достатъчно величие в неговото оттегляне? Какво ще каже историята? Все пак през 1946 г. той си отиде доброволно. Формално не го бяха отхвърлили след някакво гласуване. Сега работите стоят другояче. Не презираните от него партии го бяха принудили да напусне, както тогава — против него е гласувала Франция, 12 милиона французи, повече от половината гласували бяха казали „не"! Той е оскърбен от неблагодарността на своите поданици, от това, че страната започнала веднага, като че ли го е забравила, напрегната борба за избиране на нов президент. На 10 май се обнародва съобщение, че генералът със съпругата си и адютанта си заминал ненадейно с военен самолет за Ирландия. Там в уединено място се настанил във второкласен хотел и се отказал от всякакви връзки с външния свят. Адютантът му съобщил на журналистите, че генералът ще остане в Ирландия, докато във Франция преминат президентските избори. С бастун, в тъмно палто, леко прегърбен, генералът прави понякога разходки по пясъчното крайбрежие... Стар „крал в изгнание..." Критично-ироничната оценка, която младият капитан дьо Гол получил преди около половин век, излязла пророческа. Церемонията по случай годишнината от 18 юни 1940 г. преминава без участието на „човека от 18 юни". Така ще бъде следващата 1970 година, когато той прави последното си задгранично, този път частно пътуване в Испания. А през юни 1971 г. той се кани да посети Китай.

Дьо Гол води строго уединен живот в Коломбе. Изцяло е погълнат от миналото, защото пише „Мемоари на надеждата" и като че ли отново изживява преживяното от 1958 година. Смята да напише три тома: „Обновление", „Усилие" и „Край". Завършва напълно първия том, който бил отпечатан през октомври 1970 година. Написва две глави от следващия втори том. По своя стил и характер „Мемоари на надеждата" напомнят „Военни мемоари". Генералът запазил ясната си мисъл и литературния си талант. Но в новите, незавършени мемоари липсва романтичният драматизъм на „Военни мемоари", които отразяват героичния период от живота на Дьо Гол. Само главите, посветени на външната политика, са пропити както по-

преди с целенасочена вяра във величието на Франция. В областта на вътрешната политика, естествено, Дьо Гол оправдава всички свои действия, за които вече е разказано. Своеобразната искреност на мемоариста се съчетава своеобразно с крайната тенденциозност. Това е повече човешки, отколкото исторически документ...

Редки посетители нарушавали покоя на генерала. На 11 декември 1969 г. го посетил Андре Малро. Намерил Дьо Гол отпочинал от последните седмици, прекарани на власт, но в тъжно и меланхолично настроение. Гледайки го, Марло мислел: „Колко дълбоко въплътява той миналото на Франция! Образ без възраст, подобен на виждащата се зад гърба му гора, покрита със сняг, с който той сега се е съединил." Четири часа продължил диалогът на тези двама интелигенти и политици, тясно свързани от 1944 година. Те се разбират помежду си с половин дума и често си разменят полузагатвания. Понякога генералът прави поразителни признания. Ето откъси от изказванията на генерала през време на този разговор, воден в зимния здрач на декемврийския ден: „Аз си отидох може би под влияние на възрастта. Може би. Но разберете, аз имах договор с Франция. Работите вървяха и добре, и зле, но страната ме подкрепяше... Договорът беше скъсан. Признавам това без огорчение... Французите нямат вече национални стремежи... Те не искат да правят нищо повече за Франция... Това, което става сега, не ме засяга. То съвсем не е онова, което исках. То е нещо друго... С величието е свършено."

Какво е това? Огорчението на отстранен и забравен човек? Съжаление за миналото? Неудовлетвореност от извършеното и съзнание за безсилие? Дьо Гол и Малро говорят почти изключително за миналото, за смисъла на живота и за смъртта. Дьо Гол изрича фразата: „В края на краищата печели само смъртта."

... В понеделник, на 9 ноември 1970 г., Шарл дьо Гол става, като винаги, рано. След един час, облечен в черен костюм, с тъмна връзка, слиза по дървената стълба и отива в работния си кабинет. От прозорците на кулата си наблюдава как ръми дребен дъжд. Днес е решил да се залови с преписката си. На закуската не говори почти нищо. Мълчалива е, както винаги, и госпожа дьо Гол. В къщи е хладно и влажно. Генералът се връща в кабинета. В два и половина пристига Рьоне Пио, се-

лянин, който работи на изполица при генерала. Дьо Гол го кани да седне в креслото вляво от масата, предлага му цигара. Той е извикал съседа си по случай сключването на новите договори за наем. Генералът казва, че не иска да дава повече земята на изполица, обаче предлага на Пио да я обработва, както и по-рано, и да прибира реколтата. Не иска никакво заплащане, трябва само да се грижи за чистотата на полето. „Да, господин генерал — отговаря Пио. — Много ви благодаря. Вие ми направихте подарък." Дьо Гол иска също така да се поправи оградата, забелязал е, че тя се е слегнала туктаме. Той се интересува как върви строежът на краварника на Пио. След това изпраща госта чак до двора, както обикновено изпращал всички — министри, депутати, генерали. Като вдига глава към сивото небе, Дьо Гол казва: „Тази година есента настъпи някак си изведнъж." „И скоро ще дойде зимата" — добавя Пио.

Дьо Гол сяда да работи над мемоарите. Той пристъпва към описанието на тревожните събития през 1963 година. След това генералът излиза да се поразходи из парка, чиито алеи са затрупани с окапали листа. В 5 часа, както е прието в тази къща вече от 30 години, отива в библиотеката да пие чай. Телефонира в Париж и моли да му се препечата едно писмо, да му донесат някои материали. Разговорът свършва бързо, защото генералът не обича телефона. Апаратът е във вестибюла, под стълбата. В кабинета няма телефон. После Дьо Гол работи отново до шест и половина часа, след това загасва лампите и отива в библиотеката, разположена до трапезарията, където прислужницата Шарлот слага вече масата за вечеря. В ъгъла има включен телевизор. Генералът е усърден зрител, сега очаква предаването на местните новини, което започва в 7 часа. Като се настанява в креслото до масата за игра на карти, той започва, за да убие времето, да нарежда пасианс. Изведнъж картите падат от ръцете му, той се приповдига, хваща се конвулсивно за гърдите и извиква пресипнало: „О, как боли! Там, в гърба..." Болката го поразява светкавично като с удар на меч, губи съзнание и пада настрана. Коленете му се подгъват, ръката му се хваща безпомощно за креслото, очилата му падат на пода. Госпожа дьо Гол вика за помощ и нарежда на прислужницата: „Лекар!". Тя тича на телефона. Часът е 19 и 3 минути.

Генералът казвал на жена си как да действува, ако... Тя

помни как постъпил той, когато умирала Ан. „Трябва дюшек!“ — крещи тя и Шарлот донася бързо един дюшек от леглото на един внук на генерала. С голяма мъка слагат Дьо Гол върху него...

19 часа и 8 минути. Мару, шофьорът на генерала, развързва връзката му, разкопчава яката му. Госпожа дьо Гол го праща за свещеник и той тича за колата. 19 часа и 22 минути. Младият лекар Ги Лашени и кюрето Жоже пристигат едновременно. Молят свещеника да почака, а лекарят се спуска към болния. Симптомите са ясни — разрив на аортата, в такива случаи смъртта настъпва за по-малко от 30 минути. Все пак лекарят прави инжекция с морфин, но генералът не чувствува вече нищо. Сега викат свещеника и той коленичи от другата страна на тялото, като изважда бързо от сутаната си требник и шишенцето със светено масло. С прекъсващ се от вълнение глас той казва думите от последното причастие: „Сине мой Шарл, с това свето миропомазване господ ви опрощава всички грехове, които сте извършили.

Амин.“

*

Животът на Дьо Гол е противоречив и необикновен. Такава била и смъртта му. Рядко се случва смъртта на един държавен деец, оттеглил се от дейност поради политическото си поражение, да предизвика толкова широк световен отзвук. Но именно така се случило, когато Шарл дьо Гол, 13 дни преди 80-ата си година, завършил жизнения си път.

„Повече войници, повече музика“ — казвал умиращият Чърчил, мислейки за погребението си. Генерал дьо Гол искал да бъде погребан в малкото гробище в Коломбе без церемонии. Не трябвало да присъствуват никакви високопоставени официални лица, нито президентът, нито министър-председателят, нито министрите, нито депутатите.

На 12 ноември 1970 г. според желанието на генерала бил погребан в гробището в Коломбе. Присъствували само близки роднини. Ковчегът, покрит с националното знаме, бил докаран с бронирана кола от „Боасери“ до църквата. След това го носили 10 младежи по на 18—20 години, които кметът избрал от жителите на Коломбе. На почетен караул стояли курсантите от Сен Сир.

Но скромната траурна церемония в малкото селище привлякла вниманието и предизвикала вълнение от необикновен мащаб. На погребалния звън в Коломбе отговорили 50 000 черковни камбани от всички градове и села на Франция. Общонародният траур бил искрен и всеобщ. Президентът на републиката Жорж Помпиду казал по радиото: „Франция овдовя..." „Нито един французин не може да остане безразличен към неговата смърт" — се казвало в изявлението на Френската комунистическа партия.

Същия ден в Париж, в катедралата „Нотр Дам дьо Пари", се състояла траурна служба, на която присъствували представители на 84 държави. Тълпи народ, излезли на улиците, отивали с цветя към площад „Л'Етоал", където под Триумфалната арка, издигната в чест на Наполеоновите победи, се намира гробът на Незнайния воин. Знаменитият площад, символ на френската слава, бил наречен „Шарл дьо Гол". В Ню Йорк в негова памет се състояло специално заседание на Общото събрание на ООН.

Навсякъде отдавали заслужената почит към паметта на генерала. Ръководителите на комунистическата партия и съветското правителство и голям брой представители на съветската общественост посетили френското посолство в Москва. Съветските ръководители Л. Брежнев, Н. Подгорни и А. Косигин писали в телеграмата до президента на Френската република:

„Името на генерал дьо Гол, един от ръководителите на антихитлеристката коалиция, е неразривно свързано за всички съветски хора със съвместната борба на Съветския съюз и Франция през суровите години на Втората световна война, с победата над фашистката тирания. Бележит държавен деец, който се ползуваше с голям международен авторитет, генерал дьо Гол направи много за възстановяване величието на Франция чрез независима външна политическа ориентация.

В Съветския съюз се помни и високо се цени големият принос на генерал дьо Гол за разширяване дружбата и сътрудничеството между СССР и Франция. Нашите разговори с генерал дьо Гол при посещението му в Съветския съюз през 1966 г. откриха важен етап в историята на френско-съветските отношения, изиграха първостепенна роля за сближаването на Съветския съюз и Франция при отслабването на напрежението, при осигуряването на европейската и международната без-

опасност и при развитието на сътрудничеството между всички страни."

Шарл дьо Гол се ползуваше с авторитет из целия свят. Много хора видяха в личността му въплъщение на политическия реализъм, на способността да се преодоляват класовите и антикомунистическите предубеждения в името на висшите френски интереси. В Съветския съюз го уважаваха и ценяха като активен защитник на традиционната дружба между нашите две страни. За страните на Азия, Африка и Латинска Америка Дьо Гол беше преди всичко човекът, който сложи край на алжирската война, който осъди агресията на САЩ във Виетнам и на Израел в Близкия изток. В страните на „третия свят" особено жив отклик предизвика изключителната привързаност на Дьо Гол към принципа на националната независимост. За страните от Западна Европа той беше въплъщение на съпротивата срещу американската хегемония и за организиране на независимо европейско сътрудничество. Макар че единствено Франция напусна военната система на НАТО, това се отрази и върху положението на другите западноевропейски страни. Вашингтон трябваше да се съобразява повече с тяхната независимост. Най-после за съотечествениците си Дьо Гол беше преди всичко олицетворение на независимостта и величието на Франция в онзи период на нейната история, когато изглеждаше, че тя се е превърнала вече безвъзвратно във второстепенна държава.

Всички тези обстоятелства създаваха на Дьо Гол изключителен авторитет и популярност. За света той беше в някои етапи от своя живот олицетворение на Франция — великата страна, която така щедро обогати световната цивилизация. Възхищение предизвикваха и личните качества на този необикновен човек, неговият характер, мъжество, твърдост, култура, както и неговият истински дух на независимост, любовта му към всичко велико, вярата в себе си и в своето дело.

Но, от друга страна, Шарл дьо Гол не беше идеален образец на всички човешки добродетели и безукорно прогресивни убеждения. Той действуваше често като консерватив реакционен политик, служеше обективно, каквито и да бяха субективните му намерения, на обречения капиталистически свят. Циничен и високомерен, презираше хората и убеждавайки ги в своята безпогрешност, извършваше непростими грешки. Това е без-

спорно — за него свидетелстват много факти, но самият Дьо Гол казвал: „Трябваше да ме приемат или такъв, какъвто съм, или съвсем да не ме приемат."

Тъкмо от такава позиция е написана тази книга. Разбира се, много неща в дългия и сложен живот на Дьо Гол, в качествата му на човек и политик, са недостатъчно ясни, защото той самият придавал загадъчност на думите и постъпките си. Може би за него да се отнася в изключително по-голяма степен мисълта на известния френски историк Токвил, че „съдбата на отделните хора е много по-тъмна от съдбата на народите".

При това съществува така наречениият „голистки мит". Той възникнал от своеобразната представа на Дьо Гол за ролята му, от апологетичните произведения на такива негови пламенни почитатели като Франсоа Мориак, и предимно от политическите потребности. Основното в „голисткия мит" е замяната на реалните явления с лъжливи политически и социални идеи, с мистични, ирационални понятия.

Естествено, авторът на тази книга не претендира за изчерпателност на оценките си на различните епизоди от многостранния, противоречив живот на Шарл дьо Гол. Все пак пред читателя е първата книга за него, написана на руски. И тя се създаваше по горещите, още неизстинали следи от дейността на генерала, от която ни дели твърде къса историческа дистанция.

Наистина, категоричните съждения биха прозвучали поефектно. Във Франция те не липсват. Например списание „Пари Мач" пише, че „по мнението на повечето французи Дьо Гол заема в историята място, което може да се сравнява с мястото на Наполеон и е по-значително от ролята на Клемансо". Но все пак трябва да се признае крайната относителност на подобни исторически аналогии. Несъмнено е обаче, че генерал дьо Гол с право заема изключително място сред държавниците на Франция.